

Netwerk: de erfgooiers

Nol Verhagen

In een aflevering van *Bussums Historisch Tijdschrift* over netwerken, routes en verbindingen mag een artikel over de erfgooiers natuurlijk niet ontbreken. Ik schreef er eerder over in *BHT* jaargang 33, nr. 2 uit 2017. Dat artikel is te vinden op de website van de HKB. Hieronder een verkorte versie.

Stad en Lande van Gooiland

Het genootschap Stad en Lande van Gooiland is in de loop van de 13de eeuw ontstaan als een belangenorganisatie van de inwoners van het Gooi. Het Gooi bestond toen uit de stad Naarden en een aantal boerendorpen: Huizen, Blaricum, Laren, Hilversum en Bussum. Van al deze plaatsen was Bussum verreweg de nietigste. Muiden en Muiderberg hoorden er niet bij. Het Gooi was eigendom van de graaf van Holland maar werd voortdurend belaagd door de bureu uit het Utrechtse Sticht. In Naarden was sprake van enige handel en nijverheid, met name in de visserij en de textiel. De dorpeelingen leefden vrijwel uitsluitend van kleinschalige landbouw op karige akkertjes die met veel moeite in cultuur waren gebracht met behulp van de mest van koeien en schapen. De akkertjes lagen rond de dorpen, maar het grootste deel van het Gooi bestond uit bos, heide en weilanden, die gemeenschappelijk werden gebruikt om koeien en schapen te weiden, plaggen te steken, hout te sprokkel en te jagen.

Het 'gemeenland' ten eeuwigen dage ongedeeld

Met name om zich indringers uit het Utrechtse van het lijf te houden en om het gemeenschappelijk gebruik van bos, heide en weide te waarborgen, begonnen de Gooiers zich te organiseren in wat later een

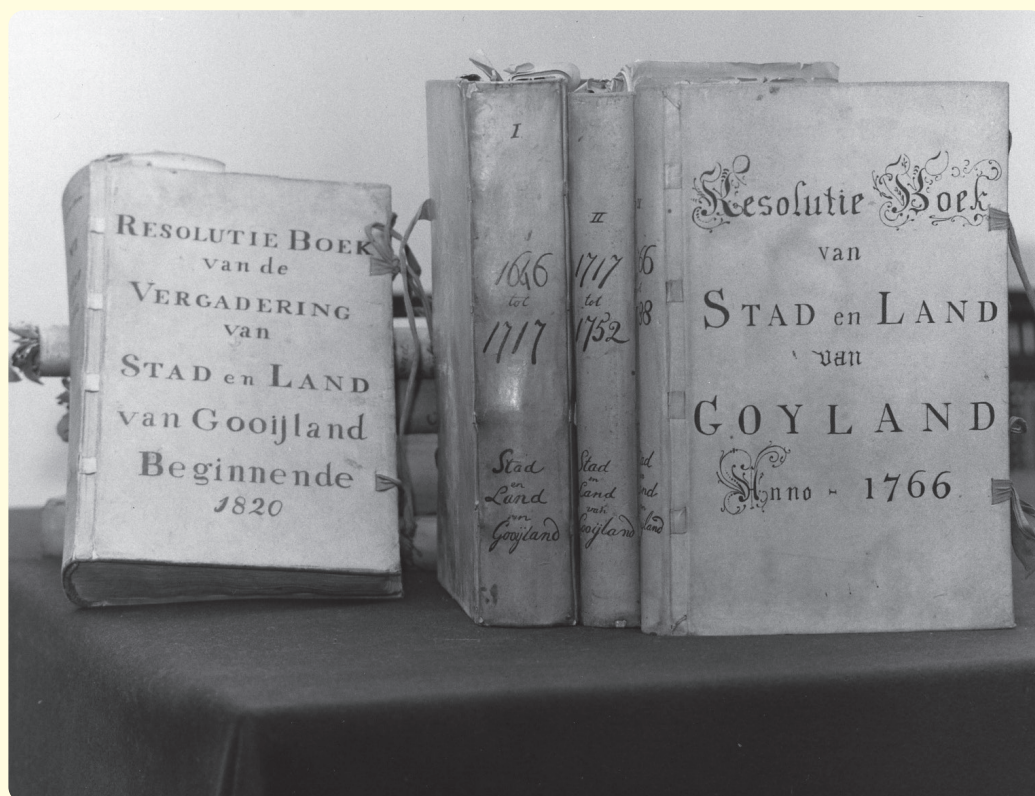
markegenootschap zou worden genoemd. Maar ook binnen het Gooi boterde het lang niet altijd tussen alle belanghebbenden. Toen er aan het einde van de 14de eeuw ruzie ontstond tussen de stad Naarden enerzijds en de dorpen anderzijds, greep graaf Albrecht, de toenmalige machthebber, in: in 1404 bepaalde hij dat het 'gemeenland' ten eeuwigen dage ongedeeld in stand zou worden gehouden. Die bepaling vormde in feite de geboorte van de erfgooiers. Vanaf dat moment waren erfgooiers kort gezegd mannelijke nakomelingen van degenen die in 1404 een boerderij met vee in het Gooi hadden. Zij hadden van de graaf het recht gekregen om voor altijd gezamenlijk van de gemene gronden gebruik te maken. Ze stelden daarvoor in zogenoemde schaarbrieven gedetailleerde regels op en vormden zo een geducht netwerk dat eeuwenlang in stand is gebleven en dat zich met hand en tand verzette tegen de aantasting van zijn rechten door buitenstaanders, de eigenaar van de grond daarbij inbegrepen. Die eigenaar, aanvankelijk de graaf, later de staat, had het nakijken: het gebruik van de grond was immers voor altijd toebedeeld aan een paar honderd boeren, die daar zelf de dienst uitmaakten.

Baas in het buitengebied

Dat leidde al snel tot problemen. Een verre opvolger van graaf Albrecht, Karel de Stoute, was niet van zins zich veel van die

zogenaamde rechten van de Gooise boeren aan te trekken. Maar de Grote Raad in Mechelen, destijds het hoogste rechtscollege van de Nederlanden, erkende in 1474 het gebruiksrecht van de boeren. Daarmee was in zekere zin de kous af. Het gevolg was wel dat in later eeuwen de economische ontwikkeling van het Gooi stagneerde doordat de boeren de baas waren over al het buitengebied. Ze waren weliswaar niet de eigenaar, maar *de facto* hadden ze het wel voor het zeggen.

Zo ontstond er een tegenstelling tussen de scharende erfgooiers (de boeren) en de niet-scharende erfgooiers. Aanvankelijk was dat niet zo'n probleem, omdat de niet-scharende erfgooiers in dat buitengebied niets te zoeken hadden. Maar doordat de boeren de ontwikkeling van het gebied tegenhielden, werd het probleem steeds groter, te meer daar het aantal niet-scharende erfgooiers toenam terwijl het aantal scharende erfgooiers juist daalde. Omstreeks 1700 waren er 464 scharende erfgooiers tegenover 624 niet-scharende. Van

De boeken met Resoluties (besluiten) van Stad en Land van Goylant (foto Stichting Stad en Lande van Gooiland)

Scharende tegenover niet-scharende erfgooiers

Een probleem dat in de loop van de eeuwen een steeds virulenter karakter zou krijgen, was dat lang niet alle erfgooiers daadwerkelijk van hun rechten gebruik konden maken. Dat was immers voorbehouden aan degenen die een boerderij en vee hadden. De zoons die niet de boerderij erfden, stonden buitenspel en hun zoons ook weer (om van de dochters maar niet te spreken).

de scharende erfgooiers kwamen er maar 41 uit Bussum. In 1912 waren er nog maar 381 boerende erfgooiers over, tegenover bijna 1100 niet-boerende.

Economische stagnatie

Het probleem werd bovendien in de 19de eeuw aanzienlijk verscherpt doordat de erfgooiers inmiddels van gebruikers eigenaren van de grond waren geworden en de erfenis dus ook voor de niet-boerende

erfgooiers een economische waarde had gekregen. Tel daarbij op dat zeker na de aanleg van de spoorweg het gebrek aan economische ontwikkelingsmogelijkheden steeds erger begon te knellen én dat het belang van het boerenbedrijf in het Gooi sterk was afgenomen, en je kunt het conflict wel uittekenen.

Het tanende belang van het boerenbedrijf bracht uiteindelijk ook de oplossing: in 1930 werd een groot deel van het erfgooisbezit verkocht aan het Goois Natuurreservaat en de opbrengst werd onder alle erfgooiers verdeeld: iedereen kreeg 566 gulden (nu ongeveer € 5100). Er waren op dat moment nog maar zo'n 300 boeren over. Dat waren vrijwel allemaal veeboeren, die gebruik maakten van de gemeenschappelijke weidegebieden: de Hilversumse meent, de Huizermaat en de Naardermeent.

Het netwerk ontbonden

Uiteindelijk werd begin jaren zeventig ook een deel van die weidegebieden verkocht voor de aanleg van woonwijken. De rest kwam in handen van een beperkt aantal boeren. De andere boeren werden uitgekocht. Het gemeenschappelijk bezit was ten einde gekomen. Ook de opbrengst van deze verkoop werd verdeeld onder alle erfgooiers, inmiddels 5041 in getal. De organisatie van de erfgooiers, Stad en Lande van Gooiland, werd ontbonden en zo kwam er na zo'n 600 jaar een einde aan het netwerk van de erfgooiers.

Bronnen

Nol Verhagen, 'Erfgooiers ten eeuwigden dage', in: *Bussums Historisch Tijdschrift*, jrg. 33, nr. 2 (2017)

Ach Lieve tijd. Duizend jaar het Gooi, de Gooiers en hun rijke historie, aflevering 5 over de erfgooiers. Zwolle, 1992

De opheffingsvergadering in de Grote Kerk van Naarden op 28 april 1979 (foto Stichting Stad en Lande van Gooiland)